

EMMA LAMBERG & ELISABETH WIDE

Sosiaalisen uusintamisen inhimilliset kustannukset

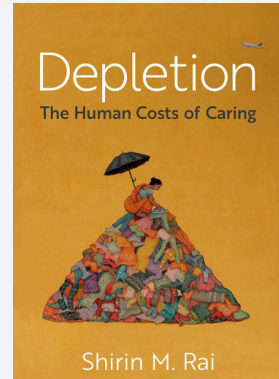
DOI: 10.51809/TE.156389

CC BY-NC-ND 4.0

Shirin M. Rai. *Depletion. The Human Costs of Caring*. Oxford University Press, New York 2024. 276 s.

Politiikan ja kansainvälisten suhteiden professori Shirin M. Rain tuore teos *Depletion: The Human Costs of Caring* jatkaa hänen pitkäjänteistä työtään feministisen poliittisen talouden tutkimuksen parissa. Kirjan tarkastelun virittää tutkimusalalla usein osoitettu ristiriita: vaikka ilman hoivaa ja elämää ylläpitävää työtä yhteiskunnat ja taloudet pysähtyisivät, tämä työ on taloudessa rakenteellisesti aliarvostettua ja usein näkymättöntä. Näkymättömyys koskee eritoten palkatonta kodeissa ja yhteisöissä tehtyä työtä, joka sivuutetaan talouspolitiikassa ja sitä ohjaavissa tunnusluvuissa, kuten bruttokansantuotteessa. Seurauksena palkatonta hoiva- ja kotityötä kohdellaan ikään kuin se olisi ilmaista, mitä ei voi pitää sattumana tai vahinkona: yksityiselle pääomalle sekä kilpailukykyä tavoitteleville valtioille on ollut hyödyllistä kohdella palkatonta työtä loputtoman joustavana ja ehtymättömänä luonnonvarana (Elson 1980; Mies 1986).

Hoivavastuista aiheutuu kuitenkin moninaisia inhimillisiä ja taloudellisia kustannuksia, jotka jäävät pääosin tekijöidensä eli etenkin naisten – usein köyhien ja rodullistettujen naisten – kannettavaksi. Näitä kustannuksia Rain kirja tarkastelee. Kirjan läpääsee kysymys elämää ylläpitävän työn ja sen aliarvostuksen haitoista yhteiskunnille kokonaisuudessaan mutta etenkin naisille ja sosiaalisesti marginalisoiduille ryhmille, joiden jaksamista eriarvoisesti jakautuvat hoivavastuut ehdyttävät. Keskeisenä teoreettisena linssinä on jokseenkin hankalasti suomentuva *depletionin* eli

ehdyttämisen käsite. Käsite kuvaa, kuinka vastuut palkattomasta työstä uhkaavat niin yksilöiden, kotitalouksien kuin yhteisöjenkin hyvinvointia tilanteissa, joissa arjen ja elämän ylläpitämiseen vaadittavia fyysisiä, psyykkisiä ja voimavaroja ylikulutetaan rakenteellisesti.

Teos kehittää hoivavastuista koituvien inhimillisten kustannusten ja vahinkojen analyysiä niin teoreettisesti, metodologisesti kuin empiirisestikin. Tässä esittelyssä erittelemme ensin kirjan teoreettis-metodologisia lähtökohtia, minkä jälkeen siirrymme arvioimaan sen empiirisii ansioita. Lopuksi pohdimme ehdyttämisen linssin selitysvoimaa sekä uusintavan työn ja sen arvon tunnustamisen merkitystä talouden transformaatiolle.

Loppuun kuluttava uusintava työ

Teoreettisesti *Depletion* kehittää eteenpäin feministisiä keskusteluja *sosiaalisesta uusintamisesta*. Tämä analyttinen linssi pitää sisällään muun muassa biologisen uusintamisen, palkattoman kotityön sekä yhteisöjen ja kulttuurin uusintamisen. Aiempi sosiaalisen uusintamisen tutkimus on käsitellyt uusintamisen ja siihen liittyvän riiston roolia kapitalismin toiminnan mahdollistamisessa. Rain lähtökohta on, että sosiaalisen uusintamisen inhimillisiä ja yhteiskunnallisia kustannuksia kokonaisuudessaan ei kuitenkaan vielä ymmärretä riittävästi. Lähtökohta muistuttaa Nancy Fraserin (2023) argumenttia siitä, että kapitalistisia yhteiskuntia luonnehtii perustavanlaatuinen sosiaaliseen uusintamiseen kytkeytyvä aliarvostus, joka kuitenkin ilmenee eri tavoin ja

astein ajasta ja paikasta riippuen mutta voi kárjistyessään rapauttaa elámán yllápidon ja siten yhteiskuntien jatkuvuuden edellytyksiá. Siiná missá Fraser liikkuu rakenteellisesti ylemmállá tasolla, Rai tarkentaa katseensa uusintavan työn tekijöihin: teos lähtee liikkeelle siitä, miten kapitalistinen talousjärjestelmä ehdyttää uusintavaan työhön vaadittavia voimavaroja ja siten kuluttaa loppuun tämän elintärkeän työn tekijöitä.

Kirjan teoreettinen perusta on valettu Rain aiemmin julkaisemassa, yhdessä Catherine Hoskynsin ja Dania Thomasin kanssa kirjoitetussa artikkelissa (Rai ym. 2014). Artikkelissa kehitetään ajatusta sosiaalisen uusintamisen ehdyttävistä vaikutuksista (*depletion through social reproduction*). Kirjoittajat esittävät, että yksilöillä, kotitalouksilla ja yhteisöillä on sosioekonomisesta positioistaan riippuen käytösään eri määrä resursseja ja voimavaroja. Niin palkkatyö kuin palkaton uusintava työ kuluttavat näitä resursseja, ja niiden täydentämisestä tulee huolehtia. Jos resurssit kuluvat loppuun nopeammin kuin ne täydentyvät, seuraa keikahduspiste, jonka lopputuloksena on ehtyminen ja haittojen kasautuminen. Uusintavan työn ylikulutus ei kuitenkaan ole vääjäämätöntä tai kaikkialla samanasteisesti etenevää. Sen sijaan kirjoittajat erittelevät erilaisia keinoja, joilla ehdyttäviä vaikutuksia voidaan torjua.

Näistä ensimmäinen on kustannusten yksilöllinen *lievittäminen*, jossa yksilöt voivat joko jakaa uusintavan työn taakkoja tasaisemmin esimerkiksi kotitalouden jäsenten kesken tai ulkoistaa uusintavaa työtä ostamalla sitä markkinoilta. Etenkin ulkoistuksessa riskinä kuitenkin on, että ehdyttämisen vaikutukset eivät katoa, vaan ainoastaan siirtyvät tuotantoketjussa alaspäin. Toisena keinona on valtioiden tai esimerkiksi yritysten tarjoama *täydentäminen*: uusintavan työn voimavaroja voidaan lisätä esimerkiksi etuuksin ja verohelpotuksin tai työoloja ja palkkoja kohentamalla. Kolmantena keinona on *transformaatio*, jolla kirjoittajat viittaavat talousjärjestelmän perinpohjaisiin rakenteellisiin muutoksiin. Tämä muutos edellyttää esimerkiksi kansantalouksien tilinpitäjärjestelmän sekä talouspoliittisen päätöksenteon muokkauksia siten, että uusintavan

työn arvo otetaan päätöksenteon lähtökohdaksi. Käsitteellisesti nyt julkaistu kirja nojaa aiemmassa artikkelissa esitetuille ajatuksille. Samalla se pyrkii laajentamaan sosiaalisen uusintamisen ja ehdyttämisen tarkastelua erityisesti rodullistamisen ja ekologisten näkökohtien merkitystä huomioivalla analyysillä.

Metodologisilta lähtökohdiltaan kirjaa voi pitää laadullisia ja määrällisiä menetelmiä yhdistelevän tutkimusotteen puolustuspuheenvuorona. Vaikka kirjan empiirinen osio nojaa laadullisille aineistoille, kirjan menetelmällistä lähestymistapaa taustoittavassa luvussa tuodaan esiin tarve myös määrälliselle tutkimustiedolle. Rai tunnistaa kvantifiointiin liittyvän vallankäytön ja sudenkuopat, mutta esittää, että numeroilla ja mittareilla on väliä. Siksi feministienkin on tärkeä kehittää esimerkiksi mittareita, jotka haastavat bruttokansantuotteen kaltaisten mittareiden legitimitettiin. Määrällisistä menetelmistä Rai tuo esiin esimerkiksi ajankäyttötutkimuksen ja kotitaloustuotannon arvoa koskevan tilastotuotannon merkitystä: vaikka tällaisen kvantifioidun tiedon olemassaolo ei vielä itsessään johda muutokseen, se antaa välineitä kritisoida vallitsevia mittareita ja niiden performatiivisia vaikutuksia, joiden seurauksena päätöksenteossa usein priorisoidaan taloudellista tuottavuutta hyvinvoinnin ja hoivan kustannuksella.

Kvantifioidun tiedon yksioikoisen kritisoinnin sijaan kirja kutsuukin virkistävästi tarkastelemaan kriittisesti sitä, mitä, miten ja miksi mitataan – mitä ideologisia käsityksiä ja arvoja mittareiden taustalla on, miten mittarit asettavat prioriteetteja ja mitä ne taas piilottavat näkyvistä. Edellä mainitussa artikkelissa Rai kollegoineen (Rai ym. 2014) hyödyntää luonnonvarojen ehtymistä mittaavaa tutkimusta kehittääkseen tapoja mitata numeerisesti sosiaalisen uusintamisen aiheuttamaa ehtymistä. Käsillä olevassa kirjassa Rai tuo esiin määrällisten lähestymistapojen rajoitteita ja esittelee uuden, kollegansa kanssa kehitetyn tavan tutkia ajankäyttöä etnografisesti (ks. myös Rai & True 2020). Tämä feministiseksi arjen havainnoinniksi (*Feminist Everyday Observation*) kutsuttu metodologia on tilastollisesta ajankäyttötutkimuksesta inspiroitunutta

pienien joukkojen tutkimusta. Osallistujan itse täyttämän ajankäyttöpäiväkirjan sijaan tutkija täyttää päiväkirjaa osallistujaa yhden arkipäivän ajan varjostaen. Havainnointia seuraa haastattelu, jossa osallistujalla on tilaisuus pohtia ajankäyttöön liittämiään merkityksiä ja kokemuksia.

Sosiaalisen uusintamisen moninaiset kustannukset

Kirjan neljä empiiristä lukua pyrkivät tekemään uusintavan työn arvoa ja sen aliarvostuksesta seuraavia haittoja näkyväksi monipuolisten laadullisten aineistojen kautta. Näistä luvuista kahdessa ensimmäisessä pilotoidaan feministisen arjen havainnoinnin metodologiaa. Tarkastelun lähtökohtana on kirjan teoreettisessa taustoituksessa esitelty ajatus siitä, että arkipäivän rytmin ja rutiinien tarkastelu auttaa sekä ymmärtämään, kuinka uusintava työ ehdyttää voimavaroja, että haastamaan palkkatyökeskeisiä käsityksiä työstä. Nämä käsitykset olettavat, että ansiotyön ulkopuolinen aika on ei-tuottavaa ”vapaa-aikaa”. Luvut ammentavat tutkimusavustaja Pujya Ghoshin toteuttamasta pienimuotoisesta aineistonkeruusta. Osallistujajoukko käsitti kahdeksan New Delhissa asuvaa, erilaisiin luokka-asemiin kuuluvaa naista. Osallistujiin lukeutuivat muun muassa pienituloinen Meera, joka työskentelee kotiapulaisena ja kantaa siten vastuuta uusintavasta työstä niin kotonaan kuin työpaikallaan, sekä Mamta, jonka ei yläluokkaisen asemansa vuoksi tarvitse käydä palkkatyössä ja joka saa apua arjen pyörittämiseen kotitalouteensa palkatulta kokilta sekä kahdelta palvelijalta.

Naisten arjen tarkastelun kautta Rai illustroi, kuinka uusintavan työn ehdyttävät vaikutukset ovat luokittuneita: uusintavan työn ulkoistaminen voi osaltaan keventää paremmissa yhteiskunnallisissa asemassa olevien taakkaa, mutta lisätä kuormitusta ketjun alemmässä päässä. Analyysi huomioi myös arjen tilalliset ulottuvuudet käsitteellistäänsä työmatkustamista liminaalisena työnä. Työmatkustaminen asettuu työn ja ei-työn väliin, mutta se on myös olennaista naisten kokemuksen riiston ymmärtämiselle. Ensinnäkin työmatkoihin käytetty aika ja voimavarat toimivat

tukiaisena työnantajille, kun matkustamisen inhimilliset kustannukset on ulkoistettu työntekijöille. Toiseksi matkat kodin ja ansiotyöpaikan välillä voivat kuluttaa voimia. Tarkastelun kautta Rai paitsi haastaa käsityksiä kodin ja ansiotyön piireistä toisistaan erillisinä, myös havainnollistaa matkanteon kuormittavuuden luokkasidonnaisuutta: julkisen liikenteen odottamiseen liittyvä ”kuollut aika”, turvattomuuden kokemukset ja altistuminen seksuaaliselle häirinnälle koskettavat etenkin köyhiä osallistujia.

Depletionin kolmannessa empiirisessä luvussa käsitellään lasten tekemää palkatonta uusintavaa hoivatyötä. Luku nojaa toisen tutkimusavustajan, Anni Piironen, yhteistyössä Rain kanssa keräämään aineistoon, jonka osallistujiin kuului kaksikymmentä Irossa-Britanniassa asuvaa, uusintavaa työtä tekevää lasta eri etnisistä taustoista. Tarkastelussa Rai nostaa lapset esiin toimijoina, jotka yhtäältä saavat hoivatyöstään emotionaalista tunnustusta mutta toisaalta tuntevat sen kuluttavat vaikutukset elämässään. Luku yhdistää lasten tekemän ja usein piiloon jäävän hoivatyön Ison-Britannian talouskuripolitiikkaan: lasten kotitalouksissa tekemä uusintava työ tilkitsee sosiaaliturvan ja palveluiden leikkausten synnyttämiä hoivavajeita samalla kun myös lapsilisää on leikattu. Aihe on mitä ajankohtaisinta ja tärkeintä, mutta analyysi olisi hyötynyt vielä talouskuripolitiikan makrotason yhteiskunnallisten vaikutusten syvällisemmästä yhdistämisestä lasten arjen ja mikrotason elettyjen kokemusten tarkasteluun. Etenkin makropoliittisella tasolla liikkuva luvun yhteenveto olisi voinut vankistua, mikäli talouskurin rakenteellisia ja kokemuksellisia ulottuvuuksia olisi vahvemmin tarkasteltu rinnakkain.

Neljäs ja viimeinen empiirinen luku paikantuu Etelä-Afrikan itäosaan, missä jo monen vuoden ajan australialainen kaivosyhtiö on yrittänyt ostaa omavaraisen yhteisön maita Xolobenin alueella. Samalla yhteisö – ja erityisesti xolobenilaiset naiset – ovat mobilisoituneet kampanjoin ja lakitoimin vastustamaan ekstraktivistista kaivostoimintaa. Empiirinen tarkastelu pohjautuu valokuvaaja Thom Piercen ottamiin valokuviiin yhteisön jäsenistä. Postikorttimuotoisten kuvien kääntöpuolella valokuviiin kuvatut yhteisön

jäsenet kuvailevat maan säilyttämisen arvoa heille sekä tuleville sukupolville. Yhteisön kamppailut tarjoavat tärkeän esimerkin yhä jatkuvasta kolonialismista ja siihen sisään rakennetusta ekstravismista tilanteesta, jossa ympäristöjen pilaaminen heikentäisi elämän ylläpitämisen edellytyksiä. Luvussa Rai osoittaa kiinnostavasti, miten kamppailut ehtymistä vastaan kohdistuvat nykyhetken lisäksi myös tulevaisuuteen käsittäen pyrkimyksiä kuvitella ja rakentaa vaihtoehtoisia tulevaisuuksia.

Postikorttiaineiston tarkasteluun liittyviä menetelmällisiä kysymyksiä olisi kuitenkin voinut reflektoida syvällisemmin. Nyt valokuvataiteilijan ja yhteisön jäsenen yhteistyössä syntyneitä postikortteja poliittis-performatiivisine lausumineen kohdellaan varsin samoin kuin aiemmissa luvuissa käsiteltyjä havainnointi- ja haastatteluaineistoja – siis ikkunoina elettyihin kokemuksiin. Postikorttien perusteella tehdään näin tulkintoja niiden kirjoittajien ahdistuneisuudesta. Analyyttistä etäisyyttä aineistoon olisi voinut vahvistaa myös luvun sentimentaalisisissa sanankäänteissä, esimerkiksi kuvauksissa kairosvyhtiöiden edustajista aineina muukalaisina. Näistä metodologisista huomioista huolimatta lukua voi pitää tärkeä osana kirjan kokonaisuutta, sillä se laajentaa ehtymisen analyysiä keskittymällä paitsi sen ekologiisiin ulottuvuuksiin myös aktivismin aiheuttamaan voimavarojen loppuun kulumiseen.

Kokonaisuudessaan *Depletionin* empiirinen analyysi on kiinnostavaa ja kauniisti kirjoitettua. Samalla aineisto, etenkin ajankäytön etnografian sisältämä tiheä kuvaus, olisi mahdollistanut kunnianhimoisemmankin vuoropuhelun teorian ja empirian välillä sekä ennen kaikkea teorian vahvistamisen empiirisen tarkastelun kautta. Nyt kirjan empiirinen osio jää paikoin kuvailevaksi ja irralliseksi kirjan alun vahvasta teoreettisesta otteesta: sen tehtäväksi lankeaa pikemminkin ennalta tiedettyjen teoreettisten hypoteesien todeksi osoittaminen kuin teorian kehittäminen empirian kautta. Teoreettis-empiiristä otetta olisi voinut lujittaa myös, mikäli monien eri aineistojen sijaan olisi keskitytty analysoimaan syvällisemmin vain yhtä laajempaa aineistoa. Tämä

analyysi olisi voinut keskittyä esimerkiksi kirjan kahdessa ensimmäisessä empiirisessä luvussa kehitelyyn feministisen arjen havainnoinnin metodologiaan ja sen avulla tuotettuun rikkaaseen etnografiseen aineistoon.

Tiedontuotannolla kohti transformaatiota

Kokonaisuutena *Depletion* on avoimen transformatiivinen puheenvuoro palkattoman työn aliarvostuksen purkamisen ja oikeudenmukaisemman talousjärjestelmän puolesta: ehtymisen suunta ei käänny, ellei uusintavan työn arvoa ja sen inhimillisiä kustannuksia tunnusteta ja tunnusteta. Tässä tavoitteessaan kirja asettuu jatkumoon feministisen poliittisen talouden tutkimuksen kanssa, jossa on kritisoitu ja pyritty purkamaan kapitalistiseen talousjärjestelmään sisäänrakennettua uusintavan työn riistoa. Kirjan vaatimuksilla sosiaalisen uusintamisen sekä sen haittojen tunnustamisesta voi nähdä yhtymäkohtia myös 1970-luvun *Wages for Housework*-liikkeeseen, joka ajoi kotityön palkallista arvostamista poliittisena näkökulmana (esim. Federici 1975). *Wages for Housework*-liikkeen tavoit (ks. Weeks 2011) myös *Depletionia* voi lähestyä utopian keinoja hyödyntävänä yhteiskuntakritiikkinä ja poliittisena vaatimuksena yhteiskunnasta ilman riistoa. Kirja osoittaa ja nimeää epäkohdan, vaikkei tarjokaan kouriintuntuvaa poliittista ohjelmaa siitä, kuinka juopa tunnustamisen ja rakenteellisen muutoksen välillä voitaisiin kuroa umpeen.

Joitain suuntaviivoja teoksesta voi kuitenkin löytää. Teoreetikkona Rai korostaa kamppailuja sekä ”valtion kanssa että valtiota vastaan”. Tällä hän tarkoittaa, että yhtäältä transformaatio edellyttää virallisiin poliittisiin prosesseihin osallistumista ja vaikuttamista. Esimerkiksi sosiaalisen uusintamisen ottaminen lukuun kansantalouksien tilinpidossa voisi olla yksi askel pois päin uusintavan työn aliarvostuksesta ja näkymättömyydestä. Toisaalta muutoksen aikaansaamiseksi tarvitaan myös poliittista mobilisaatiota ja organisoitumista virallisten instituutioiden ulkopuolella. Samalla *Depletion* korostaa paitsi muutoksen tarpeita myös sen esteitä. Näistä merkittävien

on kapitalistiseen järjestelmään sisäänrakennettu uusintavan työn rakenteellinen riisto, joka tukee pääoman kasautumista halpuuttamalla työvoimaa. Rai tuo myös itse esiin turhautumistaan näiden voimien edessä pohtiessaan, mitkä ovat yksittäisen kirjan mahdollisuudet purkaa rakenteellisia eriarvoisuuksia sekä sorron ja riiston dynamiikkoja. Silti hän esittää, että tutkimus voi olla yksi poliittisen intervention muoto, jonka kautta voidaan tehdä näkyväksi sitä, mitä aktiivisesti pyritään muutoin piilottamaan.

Tässä tehtävässä *Depletion* onnistuu. Ehdyttäminen on selitysoimainen käsite, joka voi esimerkiksi täydentää ymmärrystä talouskurista sosiaalisena ja poliittisena järjestyksenä (Mattei 2022) feministisistä lähtökohdista käsin. Ehdyttämisen käsitteen avulla voidaan valaista vaikkapa Petteri Orpon hallituksen politiikan seurauksia, etenkin talouskurin lisäämää inhimillistä kärsimystä. Julkisten palveluiden supistaminen ja leikkaukset sosiaaliturvasta lisäävät palkattoman työn kuormaa kodeissa ja yhteisöissä, jotka joutuvat korvauksetta paikkaamaan hyvinvointijärjestelmän puutteita. Kuitenkaan kotitalouksien voimavarat eivät ole loputtoman joustavia, vaan talouskurin seuraukset näkyvät eletyssä elämässä lisääntyneenä ahdinkona. Kotitalouksien kohteleminen loputtoman joustavana puskurina voimistaa erityisesti naisten riistoa, rodullistunein ja yhteiskuntaluokkaan sidotuin tavoin. Ironisesti tällä hallituskaudella myös mittaroinnissa on otettu takapakkeja, mikä vaikeuttaa kärsimyksen näkyväksi tekemistä: samalla kun leikkaukset sosiaaliturvaan ja hyvinvointiin lisäävät kodeissa tehtävää palkatonta työtä, Tilastokeskus on viime syksynä päättänyt toimintaansa kohdistuvien leikkausten vuoksi lakkauttaa kotitaloustuotannon arvoa koskevan tilastotuotannon.

Kaikkiaan *Depletionia* voi pitää ajankohtaisena ja tärkeänä teoksena, joka tarjoaa uusia käsitteellisiä välineitä kapitalismin ja sen sisään rakennettujen kriisien ymmärtämiseen. Teoksen erityisenä ansiona on toisistaan erillisten feminististen tutkimusagendojen tuominen likemäs toisiaan: se valottaa, kuinka talousjärjestelmä kuluttaa loppuun ihmisten lisäksi myös planeettaa, ja alleviivaa tämän ehdyttämisen

sukupuolittuneita, rodullistuneita ja kolonialistisia dynamiikkoja. Vaikkei tiedontuotanto vielä itsessään saa aikaan siirtymiä vallassa eikä mitarointi itsessään tee autuaaksi, Rai kuitenkin inspiroivalla tavalla käsittää mittaamisen ja tunnistamisen osaksi isompaa joukkoa strategioita, jotka yhdessä voivat johtaa laajempaan talouden rakenteelliseen muutokseen. Näin tiedontuotanto voi olla talouden politisoimista: sen osoittamista, ettei kapitalistinen talousjärjestelmä ole luonnonvoima, vaan läpeensä poliittinen rakennelma, joka voidaan järjestää toisinkin. Näissä pyrkimyksissä kirja korostaa paitsi tiedontuotannon myös poliittisten interventioiden roolia sekä globaalin solidaarisuuden tarvetta. ■

KIRJALLISUUS

- Elson, Diane (toim.) (1980) *Value: The Representation of Labour in Capitalism*. Verso, London.
- Federici, Silvia (1975) *Wages against Housework*. Power of Women Collective & The Falling Wall Press, London.
- Fraser, Nancy (2023) *Cannibal Capitalism*. Verso, London.
- Mattei, Clara (2022) *The Capital Order. How Economists Invented Austerity and Paved the Way to Fascism*. The University of Chicago Press, Chicago.
- Mies, Maria (1986) *Patriarchy and the Accumulation on a World Scale: Women in the International Division of Labour*. Zed Books, London.
- Rai, Shirin M., Hoskyns, Catherine & Thomas, Dania (2014) "Depletion: The Cost of Social Reproduction." *International Feminist Journal of Politics* 16:1, 86–105. <https://doi.org/10.1080/14616742.2013.789641>
- Rai, Shirin M. & True, Jacqui (2020) *Feminist Everyday Observatory Tool*.
- Warwick Interdisciplinary Research Centre for International Development (WICID) https://warwick.ac.uk/fac/soc/pais/research/wicid/cpml/feminist_everyday_observatory_toolkit_wicid.pdf Viitattu 20.1.2025.
- Weeks, Kathi (2011) *The Problem with Work: Feminism, Marxism, Antiwork Politics and Postwork Imaginaries*. Duke University Press, Durham, NC.